

B. SMETANA:

Traviboři v Čechách

Premiéra 29. května 1955 v Divadl. Zdeňka Nejedlého

BEDŘICH SMETANA

Braniboři v Čechách

Opera o třech dějstvích
Libreto Karla SabinýDirigent: Rudolf Vašata
Sbormistr: J. R. Míša
Choreograf: Emerich GabzdylRežie: Ilja Hylas
Výtvarník: Prof. Jan Obsil
Návrhy kostymů: V. Tošenovská-
Kanczucká

Wolfram	Jiří Herold Rudoř Jusa
Oldřich	Jaroslav Daniel František Jehlička
Junoš	Jan Hlavsa Jaroslav Skácel
Tausendmark	Rudolf Kasl Radoslav Svozil
Warnemann	Jaroslav Deršák Lubomír Procházka
Jíra	František Janda Lubomír Procházka
Ludiše	Milada Safránková Helena Tattermuschová
Vlčenka	Věra Heroldová Bohumila Jechová
Děčana	Ivana Mixová Alice Spohrová
Kmet	Karel Průša
Biřic	Jar. Bolecň František Jehlička

Rytíři, zbrojnoši, Olbramova čelad, venkované, braniborské vojsko

Děj se odehrává v Praze a na blízkém venkově v roce 1270

Hlavní přestávka po 1. dějství

znovu v čele těch, kteří velkému národnímu hnutí v českém národě dávají podstatnou náplň sociální.

Význačnou sociální tvárnost má proto i jeho libreto, které si Smetana vybral jako slovní předehru pro svou zpěvohru. Národní látka a citění v „Braniborech“ také všude převládá a je význačnou složkou celého díla. Ale je tu víc; že lid je jediným představitelem důvěry a víry. Národem jsou u Smetany a Sabiný jen vrstvy venkovského a městského lidu, které stojí v pevně semknutém sociálním celku proti svým vykořisťovatelům. Proto Smetanovi a Sabinovi nešlo ani tak o historii, jež je zde toliko rámcem obrazu českého života, jako o to, aby ukázali, kdo nese tíhu a odpovědnost v době pro národ velmi pohnuté. Z těchto důvodů ani měšťanstvo v tomto jejich podání nevychází lépe než šlechta, respektujíc moc a bohatství, samo se dopouští bezpráví na lidu. Proto lidové scény „Braniborů“ jsou také nejlepšimi částmi opery.

Dodus se nestalo, aby český umělec takovým názorným způsobem ukázal, na které straně jsou jeho sympatie a kde vidí jádro národního celku. Na tehdejší dobu to bylo jistě odvážné.

Smetana nám ukázal, že nikoli hrani si s uměním, nýbrž celé splnutí s národem je posláním umělce. Návrat k Smetanovi jest návrat ke světlu, jež se nikdy nestává tmou, nýbrž září nezkalené svým vnitřním vlastním pravdivým jasem.

Ilja Hylas.

(Nadpis článku je výrok B. Smetany.)

Z KNIHY PŘEMYSLA PRAŽÁKA „SMETANOVY ZPĚVOHRY“

Sabina npracoval na libretu „Braniborů“ zcela bez vzoru. Jistě asi znal povídku Josefa Kajetána Tyla s podobným námětem a docela i se stejným názvem „Braniboři v Čechách“, která vyšla po prvé v roce 1847 a pak v roce 1859, tedy krátce před Sabinovou prací na operním libretě téhož jména a podobné látky. Stavba libreta má dokonce podobný dějový postup, měla svůj ohlas i v některých postavách libreta, ale celkové vyznění Sabinovy práce je docela jiné. Kdežto u Tyla se lidu nepodaří vymániti se z braniborské poroby a zlomen poddává se svému osudu, v Sabinově libretu — jistě nemálo vlivem Smetanovým — vrcholí děj vítězstvím lidu a zdůrazněním národního nadprávi na domácí půdě.

● Smetanův sloh pro lidi ze skutečného života musil především zachytit rozpor mezi vážným slovem a běžným rozhovorem. Jeho sloh musil být proto formálně bohatší a pestřejší, než byla Wagnerova „nekonečná melodie“. Východiskem bylo tu Smetanovi výjimečné dílo celé dramatické literatury, „Fidelio“. Beethoven, pravý otec Smetany, působil i zde nejmocněji na svého horlivého ctitele. „Fidelio“ byl své doby nejosobnější hudebně — dramatické dílo. Před tím antika, potom romantika ovládla operní scénu, až Beethoven postavil na scénu nečistší lidství, jež kdy v operě zazářilo. „Fidelio“, třebaž ve staré skořápce, jest první velké dílo psychologického realismu v dějinách opery.

● Také Smetana chtěl postavit na scénu konkrétní lidi, ne mytické hrdiny, ani reky antiky, ani čaroděje italské romantiky. Člověka chtěl vrátiti opernímu jevišti. Proto se Smetana právem opírá o „Fidelia“.

● „Braniboři“ vynikají **mohutnými scénami lidovými**, v nichž sborová kompozice Smetanova dosahuj: **mohutného dramatického účinku**. Jásot lidu, když se doví o vypovědění braniborských žoldáků ze země, má tak silný dramatický akcent, že je z nejvelkolepějších sborových scén, jež kdy Smetana napsal.

● Právě pro **lidovost** Smetanových látek jsou u něho sbory velmi důležitý dramatický činitel.

● „Braniboři v Čechách“ jsou **dílo kvasu, dílo hledání nových cest**; není tu osobitosti všech pozdějších Smetanových zpěvoher. Smetana sám také nekladl je na roveň ostatním, ač se mu z této zpěvohry i v poslední době mnoho líbilo. — Smetana se zásadně nikdy neopakoval, proto zdá se, že sám pokládal „Braniboři“ jen za první manifest svého programu, podle něhož tvořil, a ne za dílo rovnocenné dalším jeho zpěvohrám.

● Tím ovšem nechci „Braniboři“ snižovati, naopak právě k tomuto dílu musíme přistupovati s nejvyšší **pietou**, neboť z něho vyrůstá celá zpěvohra nejen Smetanova, nýbrž česká vůbec. „Braniboři v Čechách“ jsou **základní kámen celé české zpěvohry**.

HUDBA - JAZYK CITU, SLOVO - MYŠLENKY

Opera „Braniboři v Čechách“ je první dílo rozeného dramatika, který hned napoprvé podivuhodným způsobem překonal všechny otázky a problémy. Od začátku práce na své první zpěvohře byl si Smetana dobře vědom toho, co chce a co je třeba vykonat. Chtěl napsat českou zpěvohru, takovou, která by se odlišovala od pouhého písničkáření jeho současníků. I staré formy zpěvohry vlašské byly mu nepřijatelné. Zde se už nedalo na ničem budovat, odtud nemohl v dramatické hudbě vejít žádný pokrok. Smetanovou touhou bylo, aby podle vzoru zpěvoherních reformátorů dal české zpěvohře scénickou oprávněnost, přirozenou životnost a pravdivost. Jeho vrcholným ideálem byla hudba národní jako výraz všech tvůrčích životních sil, které v rozkladu starých hodnot bezpečně převádějí k novému životu. Smetana toužil vytvořit dílo nové, takové, aby se v něm obrážela duše českého lidu v celé nepokřivené čistotě.

Smetana je pokrokový umělec, to již víme, aniž bychom vždy tak dostatečně cháпали smysl těchto slov. Pokrok jest ovšem jen relativní — znamená něco nového nad minulost. Nová idea snad časem zevšeobecní tak, že sama o sobě už není pokrokem, nýbrž všeobecným majetkem lidstva. Její průkopník však zůstane pokrokovým člověkem i pro následující generace, posuzují-li ho tyto podle poměrů a potřeb jeho doby. Otázka pokrokovosti je nejenom otázkou umělecké mravnosti — neboť každý velký umělec v pravém smyslu byl pokrokový — nýbrž také otázkou historického významu, otázkou kulturní ceny umělcovy.

Nebylo to náhodou, že si Smetana za svého libretistu zvolil Karla Sabinu. Sabina náležel k nejradikálnější vrstvě mladých a ve své poesii po prvé směle uhodil na sociální tón. Mezi českými literáty byl Sabina pověstný jako první socialista, zvláště však potom, když o dělnických bouřích v roce 1844 a hlavně 1848 navázal těsné styky s dělnictvem a se socialistickými revolucionáři jako byl Bakunin a jiní. Když se po roce 1860 politický život v Čechách uvolnil, Sabina je

Zdeněk Nejedlý:

BRANIBOŘI V ČECHÁCH

Myšlenky z díla „Zpěvohry Smetanovy“

● Přistupujeme-li k tomuto prvnímu dramatickému dílu Smetanovému, musíme tak činiti vždy s největší pietou, neboť v něm máme základ veškeré další činnosti Smetanovy, a možno říci, že celé naší české dramatické hudby.

● „Braniboři“ jsou právě **dílo uměleckého kvasu**, v němž luštěny byly základní principy naší národní zpěvohry. Proto není tu té hotovosti jako v pozdějších dílech Smetanových, jež vyrostla už na pevných základech, „Branibory“ položených.

● V době Smetanových studií **Richard Wagner** přiblížil ideál pravého hudebně dramatického díla skutečnosti i vynálezem nových prostředků. Ideál Wagnerův nebyl nový, byl to věčně platný ideál **umělecké pravdy**. Chceme-li pojmenovati tento směr běžným jménem v literární kritice, musíme jej nazvati **realistický směr** hudebně dramatický, třebaš Wagner jako básník stál na krajním křídle romantismu.

● Východiskem dramatického slohu musí být ráz libreta, ráz předváděného děje. To je vrcelolný zákon všeho „wagnerianismu“. Wagner vytvořil si pro své látky sloh t. zv. nekonečné melodie, již povýšil niveau celé opery, dodal celku jednotnou vyšší náladu, jeho hudební drama povýšeno na kothurn. Ale to je slohový princip, jenž vyrůstá přímo z Wagnerových mytů.

● Česká zpěvohra měla však zcela jiný úkol a tudíž také jiný ráz. U nás měla býti vytvořena národní česká opera, lidová opera, jejíž děj vzat **ze skutečného života**, ať minulého (z historie) nebo současného (z vesnického života). Tento požadavek lidovosti ovzduší, realnosti předváděného děje tkvěl tak dlouho v povaze tehdejšího našeho národního života, že se mu nemohl vyhnouti ani Smetana. — Pro takové hudební drama musil hledati Smetana svůj sloh, nový sloh, jiný než byl sloh Wagnerova mythu — sloh pro lidi **reálného života**.

OBSAH OPERY:

I. dějství, 1. obraz: Na Wolframově dvoře. K Wolframovi-Olbramovi zavítá pražské poselstvo, vedené rytířem Oldř. Rokycanským. Líčí, jakých bezpráví se dopouštějí Braniboři. Rytíř Oldřich připomíná Olbramovi, že jest jeho povinností, aby učinil přítrž ohavnostem, páchaným cizinci v Praze. Olbram váhá, ale když rytíř Junoš, milenec Olbramovy dcery Ludiše, přináší zprávu, že Braniboři vyplnili Prahu a odvěkli královnu a kralevice do zajetí, vypraví se do Prahy. — **2. obraz:** Po jeho odjezdu přichází na Olbramův statek Tausendmark, vyznává Ludiši svou lásku, ale je odmítnut. — **3. obraz:** Tausendmark otevře tajně bránu, kterou vniknou Braniboři do sídla Olbramova a zajmou jeho tři dcery. — **4. obraz:** Tržiště. Pražský lid, vedený Jírou, zmocňuje se zbytků majetku zrádných měšťanů. Kořist snáší na tržiště, kde žertovně provolává Jíru svým králem. U Jíry hledá ochranu Ludiše, pronásledovaná Tausendmarkem. Jíra se lstivě zmocní jeho meče a staví se na odpor. Ve zmatku odvěkou Braniboři Ludiši, Vlčenu a Děčanu. Přichází Olbram, jemuž Tausendmark nalže, že Jíra dal luzou odvésti jeho dcery. Olbram uvěří a dává rozkaz odvést Jíru do vězení.

II. dějství, 5. obraz: Opuštěná krajina. Selský lid prchá se zbytkem svého majetku do lesů, aby uhájil před loupeživými Branibory alespoň svůj život. Uprchlíky přepadne chasa Warnemanna. V největším zoufalství zasvitne paprsek naděje. Z Prahy dochází rozkaz Oty Braniborského, aby se jeho vojsko a všichni Němci do tří dnů vystěhovali. Warnemann, chtěje se před odchodem obohatit, vzkazuje Olbramovi, aby do tří dnů poslal výkupné 300 kop za své dcery, jinak že budou odvěčeny do ciziny. — **6. obraz:** Soud. Před soudem v Praze hájí se Jíra proti obvinění z únosu dcer Olbramových, vznesenému naň Tausendmarkem, je však odsouzen k smrti. Tu však Junoš přináší zprávu o tom, že dcery jsou v zajetí Braniborů, jejichž setník žádá výkupné. Olbram posílá Tausendmarka, aby věc vyšetřil. — **7. obraz:** Uvnitř braniborské tvrze: Zajaté dcery Olbramovy touží po svobodě, ale Warnemann hrozí Ludiši, že ji prodá do ciziny, nedojde-li výkupné zavčas. Dcery se však stále nevzdávají naděje na své osvobození. —

III. dějství, 8. obraz: Tvrz. Tausendmark zvěstuje, že Junoš a Jíra s pražským lidem hodlají přepadnout tvrz. — **9. obraz:** Při dobývání tvrze lidovým vojskem, vedeným Jírou, je Tausendmark zajat. — **10. obraz:** Junoš s Ludiši slaví radostné shledání a šťastný milenec zve Jíru do Prahy. Ale Jíra odmítá a spěchá na venkov, aby dále pomáhal lidu.

Bedřich Smetana: Braniboři v Čechách. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě. Redakce: Josef Štěpánek, obálka prof. J. Obšil, fotografie Fr. Krasl. Vytiskly: Ostravské tiskárny, n. p., provozovna 02, Ostrava I, Hollarova 14. Cena: 0.90 Kčs